

**TÜTÜN EKSPERLERİ VE TÜTÜN TEKNOLOJİSİ
MÜHENDİSLERİNİN; TÜTÜNCÜLÜK VE DEĞİŞİMİ İLE İKTİSAT,
SAĞLIK, KÜLTÜR VE TURİZM KONULARIYLA İLİŞKİSİNE AİT
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

A Review on The Views of Tobaccoism and Change, Economics,
Health, Culture and Tourism of Tobacco Experts and Tobacco
Technology Engineers

Haluk Tanrıverdi* | Mustafa Seydiogullari**

ÖZ: Tütün ve tütün mamulleri, üretimi, ticareti, imalatı ve pazarlaması, vergilendirilmesiyle ülke ve devlet ekonomileri, sosyo-kültürel yapıda önemli bir yere sahipken; diğer taraftan sağlık yönüyle de önemli bir risk oluşturmakta ülkelerce ciddi anlamda sınırlamalara tabi tutulmaktadır. Böylesine öneme sahip tütün ve tütüncülük sektörünün gelişimi ve iktisadi yaşam, kültürel yapı içindeki yerine ilişkin tütünde tek uzmanlık kolu olan tütün mütehassıslarının algılarının belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada bu amaca yönelik olarak demografik nitelikteki sorular ile; tütüncülük ve önemi, iktisat, sağlık, kültür ve turizm faktörlerin ve toplam 12 maddeden oluşan bir anket uygulaması yapılmıştır. Ankete 133 tütün ekperi ve tütün teknoloji mühendisi katılmıştır. Ankete katılanlar kolayda örneklem yöntemine göre belirlenmiştir. Araştırma tarama modeline dayanmaktadır. İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi,

ABSTRACT: Tobacco and tobacco products have an important place for countries economy in respect to production, trade, production and marketing, taxation of state and state economies, socio-cultural structure on the other hand it poses a significant risk in terms of health and countries have serious limitations. The aim of this work is to determine the perceptions of tobacco specialists, who are the sole expertise of the tobacco and tobacco sector with such a focus on the place of development and economic life in the cultural structure. Within the scope of this study a questionnaire, which contains 12 statements about tobacco and precaution, economics, health, culture and tourism was conducted to 133 tobacco expert and tobacco technologist. Convenience sampling method and relational screening model were used to collect data. T-test was used to compare quantitative continuous data between two independent groups and to compare quantitative continuous data among more than two independent groups

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, haluk.tanriverdi@istanbul.edu.tr

** Uzman, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu,
mustafa.seydiogullari@tapdk.gov.tr

<i>Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article</i>		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
27.04.2017	27.06.2017	30.06.2017

ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonrasında farklılıkları belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analizi olarak Scheffe testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Araştırmada tütün eksperleri harmanlanmış yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizdeki artışını olumlu bulmadıkları, tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıp yaşandığını, sağlık açısından ülkemizde tüketilen tütün ve tütün mamullerinin faaliyetinin insan ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturduğunu, tütünün üretim ve tüketiminin yol açtığı, sağlık sorunları konusunda ciddi tedbirler alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Tütün, Tütün Eksperliği, Kültür, Turizm, Sağlık, İktisat.

one-way ANOVA was used. The Scheffe test was used as a complementary post-hoc analysis to determine the differences after the Anova test. The findings were evaluated at the 95% confidence interval and at the 5% significance level. As a result of this study, tobacco experts have found that the increase of production and consumption of foreign-type cigarettes are not favourable in our country, there is a significant loss in the trade and consumption of the production of tobacco and tobacco products. Also it was found that the activity of tobacco and tobacco products consumed in our country have a serious risk for human and community health. Therefore, serious precautions should be taken about the health problems caused by the production and consumption of tobacco.

Keywords: Tobacco, Tobacco Expertise, Culture, Tourism, Health, Economics.

GİRİŞ

Tütün ve Tütün Eksperliği

Tütün ve tütün teknolojisinde uzman, bilirkişi sözlük anlamındaki tütün eksper kelimesi unvan olarak kullanılarak tütünün üretiminden mamul hale getirilmesi de dahil geçen evreleriyle ilgili bütün işlemlerde bilgi ve beceri sahibi meslek mensupları için kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile; tütün eksperleri; iç ve dış tütüncülük alanında tütünün tohum duman analiz safhası da dahil tüm evrelerde; üretim, pazarlama, bakım, işleme, endüstri, araştırma, teknoloji, mesleki eğitim ve tepe yönetim konularında, teknik, mesleki, mali, sosyal ve idari sorumlulukla yükümlü hizmetleri ifa eden akademik bir öğrenim ve uzmanlık niteliğine sahip teknik bir elemandır (Tanrıverdi, 1988: 516-529).

Tütün eksperliği mesleğinin Osmanlı Coğrafyasındaki mazisi yüzlerce yıl geriye dayanır. Keza tütün eksperliği eğitiminin de mazisi

130 yılın ötesine gitmektedir. 1880'li yıllarda, O zamanki kurumlarca Memaliki Osmaniye Duhanları Müşterekil Menfaa Reji Şirketi vb.) tütün eksperliği eğitiminin Cibali Sigara Fabrikası merkezli olarak başladığı bilinmektedir.

Tütün Eksperi yetiştiren kurumları ve tarihleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

a) Tekel Enstitüleri Öncesi Dönem kurumları (Reji ve Sonrası Dönem - 1889-1928)

b) Tekel Tütün Enstitüsü Dönemi TE Yetiştirme Kurumu (Eksper Kursu Dönemi - 1929-1975)

c) Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Tütün Eksperleri Yüksekokulu Dönemi (1975-1995)

d) YÖK Kurumu bünyesine alınan Tütün Eksperleri Yüksek Okulu Dönemleri

-İstanbul Ü, Orman Fakültesi, Tütün Eksperleri Yüksekokulu (1975-1995)

-Ege Ü. Tütün Eksperleri Yüksekokulu (Yasayla da olsa bağlandığı fakat fiili olarak işlevsiz kalan dönem kurum - 1987-1992); ve son olarak da

-CBÜ TEYO kurumu dönemleri (1995-Halen devam ediyor)

olarak sınıflandırılabilir (Tanrıverdi, 1988: 516-529; Tanrıverdi, 1989: 74-77).

1976 da yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı bünyesinde 2 yıl eğitim-öğretim ve 1 yıl da staj uygulamaları olarak yüksekokul seviyesinde eğitim süresi önce 2 yıla; 1978 yılında 3 yıla, 1982 yılında ise 4 yıla çıkarılmıştır. Tütün Eksperliği Yüksekokulu 1983 yılında Yüksek Öğretim Kurulu bünyesine alınarak İstanbul Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Öğretim süresinin 4 yıla çıkarılması ve İstanbul Üniversitesine bağlanması ile eğitim ve öğretim üniversiter bir yapı kazanmış, öğretim programında tütün ve sigara endüstrisinin gelişen ihtiyaçları göz önünde tutularak gerekli formasyon kazandırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle 1987 yılından itibaren mezunlarına "Tütün Endüstri Mühendisi" unvanı verilmeye başlanmış ancak bu unvan daha sonra Yükseköğretim Kurulunca (YÖK) "Tütün Teknolojisi Mühendisi" olarak değiştirilmiştir. Okul

1992 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Tütün Ekspertiği Yüksekokulu olarak adı, yeri ve bağlantısı değiştirilerek 1 bölüm ve 4 anabilim dalı şeklinde varlığını devam ettirmektedir.

Tütünün sosyal, iktisadi ve siyasi ağırlığı, okulun burslu olması dolayısıyla mezuniyet sonrası TEKEL’de işe başlama garantisi, gelir durumu gibi etkenler 2000’li yıllara kadar tütün ekspertiği mesleğini popüler kılmış, TEYO’nun üniversiteye giriş puanlarının tıp ve mühendislik fakülteleri seviyesinde olmasını sağlamıştır.

Yüz yılı aşkın bir süredir Tütün Muhammini, Tütün Eksperti, Tütün Endüstri Mühendisi ve Tütün Teknolojisi Mühendisi ad ve unvanlarıyla kurs, enstitü ve yüksekokul dönemlerinden günümüze kadar 72’si kadın olmak üzere 1.888 Tütün Eksperti ve Tütün Teknolojisi Mühendisi mezun olmuştur. CBÜ TEYO’dan “Tütün Teknolojisi Mühendisi” unvanı ile 2016 yılı (38. Dönem) mezunları dâhil toplam 612 kişi mezun olmuştur. 17/01/2017 tarihi itibarıyla, CBÜ, TEYO’da 17’si kız öğrenci olmak üzere toplam 147 öğrencinin kaydı bulunmaktadır.

Tütün Ekspertlerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

1177 Sayılı Yasa’yı yürürlükten kaldıran 09/01/2002 tarihinde yürürlüğe giren 4733 sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un 6’ncı maddesinin son fıkrası, “...Türkiye’de tütün ekspertiği yapmak için, tütün ekspertiği yüksek okullarından veya muadili yerli ve yabancı okullardan lisans düzeyinde yüksek öğrenim diploması alarak mezun olmak şarttır. Tütün eksperti unvanına sahip olmayanlar, tütün alım ve satım muayenelerini, tütün vasıf, değer ve nevelerinin belirlenmesini ve tütün işleme, bakım, fabrikasyon ekspertiği yapamazlar, tütün işlerinde bilirkişi ve hakem olamazlar...” hükmü ile hâlihazırda Türkiye’de tütün ekspertiği ve tütün teknolojisi mühendislerinin meslek, görev ve yetki tanımlarını açıkça belirlemiştir.

24/01/2008 tarihli ve 26776 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tütün Ekspertlerinin Görev, Yetki ve Meslekî Sorumlulukları İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te Tütün eksperti; “Tütün ekspertiği yüksek okullarından veya muadili

yerli ve yabancı okullardan lisans düzeyinde yüksek öğrenim diploması alarak mezun olmuş, tütün alım ve satım muayenelerini yaparak tütünlerin vasıf, değer ve nevilerini belirleyen, tütün işleme, bakımı ve fabrikasyonu konularında uzman olan, tütün eksperti veya tütün teknolojisi mühendisi unvanına sahip teknik elemanları” şeklinde tanımlanmaktadır.

Tütün Ekspertlerinin mesleki kuruluşu olan Tütün Ekspertleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Servet YAPRAK’tan şifahi olarak alınan bilgiler göre; 24/01/2017 tarihi itibarıyla Derneğin üye sayısı 942’dir. Dernek üyelerinin 410’u Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı gibi kamu kurum ve kuruluşlarında, 226’sı tütün ve tütün ürünleriyle ilgili özel sektör firmalarında çalışmaktadır. Üyelerden 180’i emekli olup 126’sı ise tütün sektörü dışında muhtelif işlerde çalışmakta ya da ne iş yaptığı konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Tütün Ekspertlerinin mesleki örgütleri arasında 1996 yılında kurulmuş Tütün Ekspertleri Vakfı (TÜTEV) da bulunmaktadır. Vakfın, 30/01/2017 tarihi itibarıyla 49 üyesi mevcuttur.

Tütün Teknolojisi Mühendisleri, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde bağımsız odası olmayan birkaç mühendislik disiplininin biri olup halen TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) çatısı altında çalışmalarını sürdürmektedir. 30/01/2017 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde ZMO’ya kayıtlı 76 Tütün Teknolojisi Mühendisi bulunmaktadır.

1990’lı yılların ortasından itibaren tütün üretiminin daralması, TEKEL’in tütün eksperti istihdamına son vermesi, 2001 yılında TEKEL’in özelleştirme kapsamına alınması, 2008 yılında sigara biriminin özelleştirilmesi, 2010 yılında yaprak tütün biriminin lağvedilmesi, buna paralel olarak tütün teknolojisi mühendisi unvanlı tütün ekspertlerinin Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde 1992 yılından bu yana bağımsız oda yapılanmasını gerçekleştirememesi tütün eksperti mesleğini olduğu kadar TEYO’nun durumunu ve geleceğini olumsuz olarak etkilemiştir. Bununla birlikte, özellikle TEYO’nun Akhisar’a naklinden sonra akademik boyutta nitelik kazandırıcı hizmet ve

çalışmaların yetersizliği de bugünkü olumsuz tablonun oluşmasına neden olmuştur.

Tütün eksperliği mesleği 1988 yılına kadar Gümrük ve Tekel Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesinde mecburi hizmet karşılığı ifa edilen bir meslek iken, 2002 yılından itibaren Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğünün lağvedilmesiyle birlikte istihdam imkânları oldukça azalmış olmakla beraber, günümüzde tütün eksperleri Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı İl Tarım Müdürlükleri, özel sektör temsilcisi yaprak tütün ve sigara işletmelerinde, çeşitli bakanlıklara bağlı kurumlarda ve akademik kurumlarda istihdam edilmektedirler.

Tütün ve İktisat

Dünya'da 2013 yılı tütün üretimi 7.435.067.000 kg olup bu miktarın yaklaşık %40'ı Çin'de üretilmektedir. Çin'i sırasıyla Brezilya, Hindistan, ABD, Endonezya, Zimbabve, Malavi, Arjantin ve Pakistan takip etmektedir (ETİB, 2015, s:4).

Dünya'da üretilen tütünler, kurutulmaları sırasında uygulanan yöntemlere göre tasnif edilmekte ve genellikle Virginia Tipi Tütün (Flue-Cured), Burley Tipi Tütün (Air-Cured), Şark Tipi Tütün (Sun-Cured) ve Ateşte Kurutma Tipi Tütün (Fire-Cured) olarak isimlendirilmektedir.

Özellikle sigara üretiminde kullanılan Virginia (Flue-Cured) ve Burley (Air-Cured) tipi tütünlerin üretildiği toprak ve iklim şartlarının benzerliğine karşın, Türkiye'nin üretiminde dünya liderliğini yaptığı Şark Tipi tütünler kıraç ve fakir topraklarda ürünüdür.

TAPDK verilerine göre, Türkiye'de 2015 yılında 919.691 da alanda 67.989.945 kg sözleşmeli tütün üretimi gerçekleştirilmiş, 62.337.772 kg tütün 839.845.822 TL bedelle firmalar tarafından satın alınmıştır (TAPDK, 2017a). 2015 yılında 5.652.173 kg tütünün sözleşmesiz olarak üretilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Resmi olmayan verilere göre, sözleşmesiz ve kayıt dışı tütün üretiminin 13 milyon kilogramı bulduğu, bu tütünlerin de yasa dışı

sarmalık kıyılmış tütün ticaretine konu olduğu ifade edilmektedir (Uznay vd., 2016, s:227).

Türkiye’de tütün üretimi, 2006 ürününden bu yana 100.000 tonun altında gerçekleşmektedir. 2002 yılında 405.882 olan üretici sayısı 2015 yılında 56.082’ye düşmüştür. 2016 yılında tedarikçi firmalar tarafından alımı yapılan 2015 yılı ürünü tütünlerin ortalama fiyatı 13,47 TL/kg olup üretici başına elde edilen gelir aylık 1.248 TL’dir. Bu rakam, 2016 yılı itibarıyla tespit edilen asgari ücretin (1300,99 TL) bile altında kalmaktadır. 2015 yılında 92.266 ton tütün 528.404.049 dolar karşılığında ithal edilmiş, buna karşılık 53.857 ton tütün 382.796.797 dolar bedelle ihraç edilmiştir (TAPDK, 2017a). Türkiye’de yerleşik sigara üreticisi firmalar, 2007 yılında 32.689.446 kg (%32,14) yerli tütün kullanırken, bu miktar ve oran 2016 yılında 15.479.455 kilograma (%13,33) gerilemiş, buna karşılık ithalatta 2010 yılından itibaren Tütün Fonu kesintisi sıfırlanan tütün çeşitlerinin miktar ve oranları artmıştır (TAPDK, 2017b).

2010 yılından bu yana ithal edilen tütünlerden alınan Tütün Fonu, “şişirilmiş tütün” ve “şişirilmiş damar” ile “homojenize tütün” de sıfırlanmış; yaprak tütün ithalatında ise 3 dolar/kg olan Tütün Fonu tutarı her yıl azaltılarak 01/01/2017 tarihinden itibaren 0,3 dolar/kg olarak belirlenmiştir. Avrupa Birliği ile Türkiye’nin “16. Fasıl: Vergilendirme” kapsamında yaptığı protokole göre yaprak tütün ithalatından alınan Tütün Fonu, 2018 yılında sıfırlanmış olacaktır (AB Bakanlığı, 2016, s: 33-56).

Türkiye’nin ürettiği tütün ile ithal ettiği tütün miktarları 2009 yılı itibarıyla başa baş noktasına gelmiştir. TEKEL’in sigara biriminin özelleştirilmesi, TEKEL’in tütün piyasasından çekilmesi ve Tütün Fonu’nun kaldırılmasıyla sigara harmanlarında yerli tütün kullanımının azalmasına neden olmuştur. Tütün ülkesi diye bilinen Türkiye, son altı yıldır ithal ettiği tütün miktarı yerli üretiminden fazla olan, tütün ihracat geliri ise ithalata ödediği bedelin altında gerçekleşen “net ithalatçı” ülke konumuna gelmiştir.

Tütün ve Sigara Harman Tipleri

Sigaralar, harmanını oluşturan tütünlere göre; İngiliz (Virginia), Amerikan Blend, Şark (Oriental), Dark (Fransız) ve Kretek tipleri olmak üzere beş ana gruba ayrılmaktadır. Şark (Oriental) Tipi: Farklı menşe ve nevideki Şark ve Yarı Şark Tipi tütünlerden genelde sos ve koku kullanılmadan sigara yapılmasıdır. Son yıllarda, bazı Şark Tipi harmanlarda sos ve koku kullanılsa da bu tarz sigaraların tüketiciler tarafından tercih edilmediği bilinmektedir.

1930-1940 yılları arasında Avrupa'da tüketilen tütün ve sigaraların %90'ı Türkiye çıkışıdır. Avrupa'nın en büyük alıcı ve sigara imalatçıları olan Almanya ve Avusturya'da yapılan sigaralarda, Şark Tipi tütünün harmanlara katılma oranı %95-97'ye kadar ulaşmıştır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'na kadar böyle devam etmiştir.

Yüzde yüz yerli tütünden mamul sigaraların 2007 yılında pazar payı %10'lar seviyesinde iken 2008 yılında TEKEL'in sigara biriminin özelleştirilmesinden sonra her geçen yıl marka çeşitliliğinin ve tüketiminin azaldığı bilinmektedir. 2016 yılı itibarıyla pazar payının %1'in altında olduğu tahmin edilmektedir (TEKEL, 2008, s: 66-73).

Amerikan Blend sigaralar, 20 nci yüzyılın başında piyasaya sürülmüş, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ve insan sağlığını hiçe sayan abartılı reklamların etkisi ile tüketimi dünyada hızla yaygınlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarında Avrupa ülkelerinde sigara üretimi neredeyse tümüyle durmuş, savaşan ABD'li askerlere gönderilen sigaralar blended içim tarzının sivil tüketiciler tarafından da tanınıp yayılmasının ilk adımını oluşturmuştur. Bu yöndeki tanıtım ve satış faaliyeti savaş sonrasında artarak devam etmiştir.

ABD, Virginia ve Burley tütünlerinden yapılan sigaraların yayılmasını devlet politikası olarak ele almış, savaş sonrası yapılan yardımlar bu amaçla kullanılmıştır. 1948-1953 yıllarını kapsayan beş yıllık yardım programı (Marshall Yardımları) çerçevesinde özellikle Avrupa ülkelerine yapılan yardımlar arasında tütün ve sigara da yer almıştır.

Bu tip sigaralarda bağımlılığı, içim tadını (taam), cazibeyi ve yanmayı artırıcı, sertliği maskeleyici, renk özelliği sağlayan, sağlığa yararlı olduğu izlenimi yaratan hatta, enerji ve yaşama gücü ile ilişkilendirilen kimyasal maddeler kullanılmaktadır. Amerikan Blend sigaralar mevcut haliyle tütün ürünü olmaktan ziyade kimyasal bir ürün haline dönüştürülerek tüketiciye sunulmaktadır.

Gelişmiş ülkeler tütün ürünlerinin zararlı etkileri konusunda toplumu bilinçlendirip tüketim oranlarını düşürme yolunda ilerlerken tütün endüstrisi de az gelişmiş ülkelerde özellikle gençlere ve kadınlara yönelik çeşitli strateji ve taktiklerle pazarını ve rantını sürdürme gayreti içine girmiştir (Seydioğulları, 2010, s:11).

Tütün endüstrisi, son yıllarda geleneksel tütün ürünlerinin zararlı etkileri konusunda küresel bilinçlenme karşısında “yeni nesil ürün” adını ve imajı verdiği ısıtılmak suretiyle tüketimi sağlanan sözde riski azaltılmış ürünler ile varlığını sürdürmek istenmektedir. Isıtılmış tütün ürünlerinde kullanılan tütün miktarı, geleneksel sigaralarda kullanılan miktardan %75-80 oranında daha az olduğundan sözde riski azaltılmış tütün ürünlerinin tüketiminin artmasıyla Şark Tipi tütünlerin pazar hacminin kaçınılmaz olarak daralacağı kestirilmektedir.

Dünya genelinde en yaygın olarak tüketilen tütün ürünü olan sigara, 2014 yılında yaklaşık bir milyar tüketici tarafından 5,8 trilyon adet tüketilmiştir. Bu miktarın perakende satış fiyatı üzerinden toplam bedelinin 722 milyar dolar olduğu hesaplanmaktadır (American Cancer Society, 2015).

Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde sigara tüketimi sürekli olarak artarken, gelişmiş ülkelerde dikkat çekici bir şekilde gerilemektedir. Örneğin, ABD’de 1976-1980 arasında yıllık ortalama 620 milyar adetle en yüksek düzeyine çıkan sigara tüketimi, sonraki yıllarda sürekli gerileyerek 1995’de 487 milyar adede, 2005 yılında 378 milyar adede ve 2015 yılında 264 milyar adede gerilemiştir (Seydioğulları, 2010, s:11; CDC, 2017).

1998 yılından başlayarak ABD’de çeşitli eyaletlerin sigara şirketlerine karşı açtıkları milyar dolarlık tazminat davaları, yüksek vergilendirme ve pazarlama kısıtlamaları ABD’de sigara satışlarını azaltmıştır. Tütün endüstrisi, kendi iç pazarında kaybettiği gelirini

ilk zamanlar sigara ihracatıyla karşılama yoluna gitmiştir. Bu da yeterli olmayınca özellikle gelişmekte olan ülkelerin milli tekellerini ele geçirmeyi planlamışlar, sonuçta küreselleşme rüzgârını da arkalarına alarak başarılı olmuşlardır. Bu arada hedef ülkelerde, çeşitli yöntemlerle kaçakçılığı teşvik etmişler, soslu sigaralarla tüketicilerin damak zevkinin değiştirilmesini sağlamışlar, yöneticileri ayartmışlar, iç hukuka ilişkin düzenlemelerde etkili olmuşlardır (Seydioğulları, 2010, s:11).

Türkiye’de 24/04/2017 tarihi itibarıyla 7 sigara, 9 nargilelik tütün mamulü, 2 puro ve sigarillo, 2 pipo tütün mamulu, 7 sarmalık kıyılmış tütün mamulü üreticisi faaliyetini sürdürürken; yaprak sigara kağıdı üretimi yapan 1, makaron üretim ve ticareti yapan 8, puro ve sigarillo ithalatçısı 9 firma bulunmaktadır (TAPDK, 2017b). Türkiye’de 2016 yılında 105.488.652.808 adet sigara, 47.950.493.321 TL’lik bedel ile yurt içinde satılmış olup, 50.539.562.500 adet sigara ise 506.099.855,16 ABD Doları bedel ile yurt dışına ihraç edilmiştir (TAPDK, 2017b).

Tütün ürünleriyle ilgili olarak 01/12/2016 tarihinde yapılan vergi düzenlemelerinden sonra perakende satış fiyatı 10 TL olan sigara üzerindeki vergi yükü %83,7 olmuştur. Bununla birlikte, yurt içinde tütün ürünlerinin satışlarından elde edilen Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) geliri 2015 yılında 26.967.031.000 TL, 2016 yılında ise 32.235.133.000 TL olarak gerçekleşmiştir (Maliye Bakanlığı, 2017).

Türkiye’de toplam sigara tüketiminin yaklaşık % 15’inin kaçak sigaradan oluştuğu ve bu konuda devletin gelir kaybının yıllık 4,5 milyar TL düzeyinde olduğu ifade edilmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017).

2017 yılı Ocak ayı itibarıyla TAPDK belgeli tütün mamulü perakende ve toptan satıcı sayısı 160.000, Nargilelik Tütün Mamulü Sunum Uygunluk Belgesi sahibi işletme sayısı ise 1.250 civarındadır (TAPDK. 2017c).

TEKEL’in sigara birimi pazar payı %30’lar civarında iken 2008 yılında 1,72 milyar Dolara British American Tobacco (BAT) şirketine satılmıştır. Aynı firma, daha önce %42,2 hissesine sahip olduğu Reynold’s American şirketine tamamen hakim olmak için kalan hisseyi 49,4 milyar dolarlık bir meblağ ile satın almış ve dünyanın

borsaya kote en büyük tütün şirketi olmuştur (Uzun, 2010, s: 48), (Hürriyet, 2017).

Türkiye’de tütün ürünleri imalat sektöründe “Yabancı Kontrol Oranı (YKO)” 2007 yılında %69 iken TEKEL’in sigara biriminin 2008 yılında özelleştirilmesi sonrasında 2014 yılında %89,6’ya yükselmiştir ki bu oran imalat sektöründe en yüksek YKO’dur (TÜİK, 2016).

Türkiye’de olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde milli tekellerin yerini çokuluslu tekeller almaktadır. Bu tekeller, kurallarını belirledikleri piyasa oyunlarını iyi oynamakta, halkın sağlığını değil kendi ticari çıkarlarını öncelemektedir.

Tütün ve Sağlık

Eskilerin “devaikül” dedikleri tütün, yaprak dizilişi (altın oran) ve özellikle yaprağının kimyasal terkibi ile sıradan bir nebat olmadığını düşündürmektedir. Tütün yaprağının en önemli bileşeni olan nikotin ve türevleri; ilaç, ecza, parfüm sanayinin yanı sıra tarımsal üretimde insektisit olarak ve gübrelemede kullanılmaktadır.

Son yıllarda, bazı tütün çeşitlerinin uçak yakıtı imalatında ve AIDS’e karşı aşı geliştirme çalışmalarında kullanıldığı kaydedilmektedir (Richard Dawkins Foundation, 2014); Youtube, 2015).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile Amerikan Ulusal Kanser Enstitüsü’nün araştırmalarına göre, dünya genelinde 1,1 milyar kişi sigara içmekte, bu sayıya ilaveten 346 milyon kişi de ağızdan kullanım tütün ürünü tüketmektedir. Araştırmada, tütün ürünleri kullanımının dünyadaki en büyük önlenebilir ölüm nedeni olduğu, 600 bini pasif etkilenimden olmak üzere yaklaşık yılda 6 milyon insanın tütün ürünleri tüketiminin yol açtığı etkiler yüzünden öldüğü, hastalıkların tedavisi sonucu oluşan maliyet ve yaşanan iş kayıplarının yol açtığı verimlilik kaybının yılda 1 trilyon ABD Dolarına ulaştığı ifade edilmektedir (NIH, 2016: 616).

Ayrıca, 2013-2014 yıllarında devletlerin tütün ürünleri vergisinden 269 milyar dolar gelir etmesine karşın bu gelirin yalnızca 1 milyar dolarını tütün kontrolü çalışmalarında kullandıkları, oysa

tütün ürünleri tüketiminin azaltılmasına dair önlemlerin ekonomi ve insan sağlığı açısından faydalı olduğu belirtilmiştir (NIH, 2016:7).

Kimi ülkeler, tütün ürünleri tüketiminin ortaya koyduğu tıbbi ve toplumsal zararları artık iyi hesaplamakta ve tütünsüz/dumansız ülke hedefi için tarih ve kural belirlemektedir. Örneğin, Danimarka, 2030 yılına kadar sigarasız bir toplum oluşturmayı; Finlandiya, ülkede sigara kullanımını sınırlamayı; Rusya, 2015 yılından sonra doğanlara sigara satmamayı planlamaktadır (Bahar Haber Merkezi, 2016; BBC Türkçe, 2017; Posta Gazetesi, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) üyesi ülkeler, tütün kullanımı ve tütün dumanına maruz kalmanın yaygınlığını sürekli ve özlü bir şekilde azaltmak ve mevcut ve gelecek nesilleri, tütün tüketimi ve tütün dumanına maruz kalmanın yıkıcı sağlık, sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarından korumak amacıyla 21/05/2003 tarihinde Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)'ni kabul etmiştir. TKÇS, Dünya Sağlık Örgütü himayesinde görüşülen ve imzalanan ilk halk sağlığı antlaşması olup, tüm bireylerin en yüksek sağlık standardında yaşama hakkını onaylayan kanıta dayalı tek antlaşmadır.

Türkiye, Dünya'da 40 ıncı ülkenin onayını izleyen 90 ıncı gün olan 27/02/2005 tarihinde yürürlüğe giren TKÇS'yi 28/04/2004 tarihinde imzalayarak "taraf" olmuştur. 5261 sayılı Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 30/11/2004 tarihli ve 25656 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

22/01/2017 tarihi itibarıyla 180 ülke imza koyarak "taraf" olduğu TKÇS, 11 bölüm ve 38 maddeden meydana gelmektedir. TKÇS'nin özünü ve felsefesini ortaya koyan 5.3 No'lu maddesi, "Taraflar, tütün kontrolü ile ilgili halk sağlığı politikaları geliştirilmesinde ve uygulanmasında, ulusal kanunlar doğrultusunda, bu politikaları tütün endüstrisinin ticari ve diğer çıkar çevrelerinden korur." şeklinde ifade edilmiştir.

TKÇS'nin öngördüğü mevzuat düzenlemeleri 2008 yılında Türkiye'de iç hukukun bir parçası haline getirilmiştir.

1996 yılında çıkarılan 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun, 2008 yılında

5727 ve 5752 sayılı Kanunlarla revize edilip güçlendirilmiş, beraberinde düzenlenen “Dumansız Hava Sahası/Havanı Korumaya” kampanyaları ile tütün kontrolüne ilişkin uygulamalar etkinlik kazanmıştır.

Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA-2008)'na göre, Türkiye’de 15 yaşın üzerinde tütün ürünü kullanım sıklığı %31,2 iken Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA-2012) sonuçlarına göre, bu oran %27,1’e gerilemiştir. 2012 sonuçları, 2008’den bu yana tütün ürünü kullanım sıklığında %13,4’lük bir azalmayı göstermektedir. %27,1’lik değer, 14,8 milyon yetişkine karşılık gelmekte olup erkeklerde tütün ürünü kullanımı (%41,5) kadınlara (%13,1) göre daha fazladır. Yaklaşık olarak 11,1 milyon erkek ve 3,6 milyon kadın sigara içmektedir (THSK, 2008, s:113-115).

TÜİK tarafından gerçekleştirilen Türkiye Sağlık Araştırması-2014 yılı sonuçlarına göre ise 15 yaşın üzerinde tütün ürünü kullanma durumu %32,5 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2015).

Son yıllarda 15 yaş altı çocuklarda tütün ürünlerine başlama sıklığının artması, tütün kontrolü tedbir ve uygulamalarındaki gevşeme, Suriyeli sığınmacı sayısındaki artış bu rakamın doğru olabileceğine işaret etse de doğru mukayesenin Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (KYTA-2016)’nın açıklanacak sonuçları ile ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA)’nın 2003-2012 yılları sonuçlarının karşılaştırılması yapıldığında; 13-15 yaş okul öğrencilerinde sigara kullanımının %51, diğer tütün ürünü kullanımının % 88 arttığı, gelecek yıl sigara içmeye başlayabileceğini söyleyen gençlerde ise %96 oranında artış olduğu ifade edilmektedir (TTD, 2016).

Tütün Eksperlerinin tütün ürünleri ve sağlık konusuna yaklaşımları

Tütün Eksperleri ve Tütün Eksperliği Yüksek Okulu (TEYO) öğrencilerinde tütün ürünleri tüketim sıklığının aldıkları eğitim ve mesleki pratikleri nedeniyle Türkiye ortalamasının altında olmadığı tahmin edilmektedir.

Bilir, Aslan ve Önalı tarafından Tütün Eksperliği Yüksek Okulu mezunu 366 ve Tütün Eksperliği Yüksek Okulu (TEYO) öğrencisi 111 olmak üzere toplam olarak 477 kişiye yapılan çalışmada;

- Mezunların %53,4'ünün, öğrencilerin ise %47,3'ünün sigara içmekte olduğu,
- Mezunlar arasında ara-sıra sigara içenler ve eskiden sigara içmiş ve bırakmış olanlar da katıldığında mezunların %81,8'inin sigara içmiş olduğu,
- Öğrencilerde de içip bırakmış olanlarla ara-sıra sigara içenler eklendiğinde sigara içenlerin oranı %55,5'e yükseldiği,
- Mezunlar günde ortalama 17,9±10,3, öğrencilerin ise 15,6±8,9 sigara içtiđi

Sonuçları elde edilmiştir (Tütün Eksperleri Derneği Bülteni, 2005, s:18-19).

Tütün Eksperleri, varlık sebebi tütün olan bir mesleğin mensupları olmalarına rağmen halk sağlığını ilgilendiren politika ve düzenlemelere her zaman destek olmuşlardır. Örneğin, 1996 yılında "4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun" kabul edildiğinde, 2008 yılında önemli değişikliklere uğradığında Tütün Eksperleri Derneği Yönetim Kurulu yayınladığı 28/01/2008 tarihli basın bildirisinde, "...Türk halkının sağlığını sigara şirketlerinin her türlü ticari kaygılarından daha önemli görüyor ve savunuyoruz. Ancak, Tütün Eksperlerinin, dünyada son sigara söndürölene kadar Türk tütünü üretiminin sürdürölmeye ve üreticimizin hak ve menfaatlerinin korunması düşüncesi tavizsiz devam etmektedir. Ayrıca, Tütün Eksperlerinin TEKEL'in sigara fabrikalarının özelleştirilmesine net olarak karşı olduklarını kamuoyuna bir kez daha hatırlatmak isteriz..." şeklinde görüş açıklamıştır.

Türk Toraks Derneđinin 1997 yılında İzmir'de gerçekleştirdiği 2 nci Bahar Toplantısı'na katılan Tütün Eksperleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin KOÇ, yaptığı konuşmada tütün sektöründen ekmek yediklerini ancak sigara tüketimini teşvik eden kampanyalara karşı olduklarını belirterek, "Ölkemizde tütün üretimi kısıtlandığında bu boşluğu çok uluslu şirketlerin pazarlayacağı sigaralar dolduracak. Bu da ölkemiz için büyük bir ekonomik kayıp olur." şeklinde ifade etmiştir.

Aynı toplantıya katılarak bir konuşma yapan “Çiftçi Dostu” yazar Sadullah USUMİ, 05/02/1995 tarihli “Amerikalılara Karşı Türk Tütününü Korumalıyız” başlıklı makalesinde Tütün ekspertlerinden “...İhracatçılar gibi korkmayan, Amerika ile dostluk ilişkilerine pek aldırmayan kadrolarımız da var çok şükür!.. Örneğin Tütün Ekspertleri Derneği... Memur oldukları halde önerilerini cesaretle açıklıyorlar...” şeklinde bahsetmiştir (Usumi, 1999, s:87).

Tütün Ekspertleri ve mesleki örgütü Tütün Ekspertleri Derneği, “TEKEL’i savunmak, sağlığı savunmaktır!” bilinciyle TEKEL’in pazarlama ve dağıtım, sigara ve yaprak tütün birimlerinin özelleştirilmesine karşı tütün üreticileri, TEKEL işçileri hatta hekim örgütleriyle birlikte tütün ve tütün ürünleri piyasasının çok uluslu şirketlerin eline geçmesine karşı mücadele yürütmüştür.

Tütün ve Kültür/Turizm

Genel bir kabulle Christoph COLOMBUS tarafından Amerika kıtasında keşfedilen Kızılderililerin “petom” adını verdikleri tütün, ilkin mucizevi bir ilaç gibi bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır (Zeki Nafiz, 1932, s:3).

Günümüzde ise saç kılından ayak tırnağına kadar tüm organlara zarar verdiği ve öldürdüğü kanıtlanmış belalı bir üründür.

Tüketeni için sağladığı sahte keyfe karşılık neden olduğu hastalık ve ölümler; sosyal ve ekonomik alanda yarattığı kazancın yanı sıra sebep olduğu kayıplar tütünün karışıklıklarla dolu tarihini ve kendisini ilginç kılmaktadır (Demirkol, 2013, s: 36, 492,493).

Yaklaşık 400 yılı aşkın süredir Anadolu topraklarında var olan tütün; bu süre içerisinde üretim, ticaret ve tüketim ilişkisiyle sosyal hayatın etkili bir ögesi olmuştur.

Tütün ve tütün ürünlerinin üretiminden tüketimine değin tüm zamanlarda yaşananlar adeta fayda-zarar ilişkisi adeta bir çelişki yumağıdır. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Anadolu’nun demir ağlarla örülmesinde ve ülkenin topyekün kalkınmasında tütün gelirleri ile yaratılan kaynağın ayrı bir önemi vardır.

Üretici ailelerin geçiminde, çocukların ve gençlerin okumasında, iş ve meslek sahibi olunmasında, düğünlerin

yapılmasında, kızların çeyizinde, çarşı pazarın canlanmasında, esnafın sevincinde tütün parasının yeri ve ağırlığı olmuştur.

Tarihi süreçte tütünün tohumundan duman safhasına kadar yaşananlardan bazıları günümüze çeşitli şekillerde ulaşmıştır.

Tütün, üzerinde en çok araştırılan ve eser üretilen zirai ürünlerin başında gelmektedir. Hatta, zirai ürün kimliğinden daha baskın olmak üzere siyasi ürün kimliği öne çıkmaktadır ki Dimitr Dimov'un Tütün (Sarı Dünya) romanı ile Necati Cumalı'nın "Tütün Zamanı" üçlüsünün Zeliş, Yağmurlarla Topraklar'dan sonra gelen "Acı Tütün" romanı bu kapsamda ilk akla gelen kitaplardır. Tütün temalı şiir, şarkı türkü, tiyatro oyunu, sinema filmi vb. yüzlerce eser mevcuttur.

Tütün ve tütün ürünlerinin üretim, ticaret ve tüketim boyutlarıyla ilgili bina, tesis, araç, gereç vb. envanterin ortak kültür mirası gibi korunması ve halka sunulması turizm açısından da önemli görülmektedir. Reji, İnhisarlar ya da TEKEL İdareleri, ülkenin en ücra köşesine kadar teşkilatlanarak faaliyet yürütmüş kuruluşlardır. Tütünle ilgili kişi ve kuruluşlara ait binaların bazıları mimari özellikleri itibarıyla parmakla gösterilen şaheserlerdir.

Tütün ve tütün ürünlerine ilişkin varlık ve malzemeler, İstanbul'da Rezan Has Müzesi ile Ankara'daki Sanayi ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nin yanı sıra Samsun Kent Müzesi'nde, İzmir-Selçuk Kent Belleği Müzesi'nde, Bafra Tütün Müzesi (TÜTMÜ), İzmir-Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi'nde sergilenmektedir.

Daha önce İstanbul'da tarihi Cibali Sigara Fabrikası içinde bulunan TEKEL Müzesi bu binanın Kadir Has Üniversitesi'ne hibe edilmesinden sonra Üsküdar-Paşalimanı'ndaki TEKEL tesislerine nakledilmiş, buranın da Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devrinden sonra, Cevizli'deki tütün depolarına konulmuş, bu depoların içinde yer aldığı Cevizli TEKEL kampusun Şehir Üniversitesi'ne devrinden sonra da bir kısmının tekrar Cibali'deki Kadir Has Üniversitesi bünyesinde açılan Rezan Has Müzesi'ne, bir kısmının Ankara'daki Sanayi ve Teknoloji Tarihi Müzesi'ne, bir kısmının da Samsun Kent Müzesi'nde sergilenmek üzere geçici olarak devredildiği öğrenilmiştir.

İstanbul'da Beşiktaş'ta bulunan Austro Türk Yaprak tütün bakım ve işleme evi ile Cağaloğlu'nda bulunan Reji Dönemi yönetim

binaları restore edilerek bugün beş yıldızlı konaklama işletmesi olarak turizm açısından değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki verilerden görüldüğü gibi, tütünün yapı ve bileşiminde her ne kadar çeşitlilik artmış olsa da gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere aleyhine tütün ve tütün mamullerinin kullanımında artış ortaya çıkmakta, bununla beraber, iktisadi boyutu, getirdiği sağlık sorunları ve kültürel boyutunun da bir bütün halinde incelenmesini gerektirmiştir. Bu çalışmada bir çok bilim disiplini açısından önemli bir yer tutan tütün ve tütüncülüğün seyri ve ilgili diğer bilim alanlarıyla ilişkisi üzerine tütün eksperlerinin meseleye bakışı ve algıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Tütünde tek uzmanlık kolu olan tütün eksperlerinin meseleye sözü geçen konulara bakışı ve bu konuda bu yönlü yapılan ilk çalışma oluşu da konunun önemini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Tütünde tek uzmanlık kolu olan tütün mütehassıslarının tütünün gelişimi ve değişimi ile; tütünün iktisat, sağlık, kültür ve turizm disiplinleriyle olan ilişkilerini nasıl algıladıklarını ortaya koymak bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Kapsamı

Araştırma Türkiye’de kamu ve özel sektörde görev yapan tütün eksperleri, tütün teknoloji mühendislerini kapsamaktadır.

Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Tüm Türkiye’de görev yapan tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendisleri oluştururken; örneklemi ise kolayda örneklem metoduna göre seçilen ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden tütün eksperleri, tütün teknoloji mühendisleri oluşturmaktadır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır. Ölçek boyutlarının aldığı puanlar 1 ile 5 arasında değerlendirilmektedir. Bu aralık 4 puanlık genişliğe sahiptir. Bu genişlik beş eşit genişliğe ayrılarak 1.00- 1.79 arası “çok düşük”, 1.80- 2.59 arası “düşük”, 2.60- 3.39 “arası orta”, 3.40-4.19 arası yüksek, 4.20-5.00 arası çok yüksek olarak bulgular yorumlanmıştır (http://www.istatistikanaliz.com/faktor_analizi.asp). İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi, ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonrasında farklılıkları belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analizi olarak Scheffe testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan likert ölçek için kişilerin verilen önermelerle ilgili görüşlerini, çok olumludan çok olumsuzu kadar sıralanan seçeneklerden belirtmeleri istenmiştir. Buna göre; (5) kesinlikle katılıyorum, (4) katılıyorum, (3) kararsızım, (2) katılmıyorum, (1) kesinlikle katılmıyorum şeklinde bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek sonuçları 5.00-1.00=4.00 puanlık bir genişliğe dağılmışlardır. Bu genişlik beşe bölünerek ölçeğin kesim noktalarını belirleyen düzeyler belirlenmiştir. Ölçek ifadelerinin değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler esas alınmıştır.

Seçenekler	Puanlar	Puan Aralığı	Ölçek Değerlendirme
Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,00 - 1,79	Çok düşük
	2	1,80 - 2,59	Düşük
	3	2,60 - 3,39	Orta
	4	3,40 - 4,19	Yüksek
Kesinlikle Katılıyorum	5	4,20 - 5,00	Çok yüksek

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan eksperlerin ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistik Veriler

Tablolar	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yaş	45 Yaş ve Altı	34	25,6
	46-55	75	56,4
	56 ve üzeri	24	18,0
	Toplam	133	100,0
Cinsiyet	Kadın	1	0,8
	Erkek	132	99,2
	Toplam	133	100,0
Medeni Durum	Bekar	8	6,0
	Evli	125	94,0
	Toplam	133	100,0
Çalışılan Alan	Tütünde Çalışan	28	21,1
	Tütün Dışı Çalışan	105	78,9
	Toplam	133	100,0
Unvan	Tütün Eksperti	123	92,5
	Tütün Eksperti ve Uzman	10	7,5
	Toplam	133	100,0
Mezuniyet	Lisans	119	89,5
	Lisansüstü	14	10,5
	Toplam	133	100,0
Çalışılan Kurum	Gıda Tarım ve Hay. Bak	91	68,4
	Tütün- TAPDK	16	12,0
	Bakanlıklar	12	9,0
	Üniversiteler	3	2,3
	Özel Tütün Şirketleri	11	8,3
	Toplam	133	100,0
Çalışılan Yer	Kamuda Çalışıyor	122	91,7
	Özelde Çalışıyor	11	8,3
	Toplam	133	100,0
Tütün Ekspertliği Mesleğinde Çalışılan Süre	5-10	11	8,3
	10-15	15	11,3
	15-20	37	27,8
	20-25	34	25,6
	25 Yıl üstü	36	27,1
	Toplam	133	100,0

Diğer Kurumda Çalışılan Süre	3-5	32	24,1
	5-10	87	65,4
	10 Yıldan Fazla	14	10,5
	Toplam	133	100,0

Tablo 1 incelendiğinde; Tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendisleri yaş değişkenine göre 34'ü (%25,6) 45 yaş ve altı, 75'i (%56,4) 46-55, 24'ü (%18,0) 56 ve üzeri olarak dağılmaktadır. Eksperler cinsiyet değişkenine göre 1'i (%0,8) Kadın, 132'si (%99,2) Erkek olarak dağılmaktadır. Eksperler medeni durum değişkenine göre 8'i (%6,0) Bekar, 125'i (%94,0) Evli olarak dağılmaktadır. Eksperler çalışılan alan değişkenine göre 28'i (%21,1) Tütünde çalışan, 105'i (%78,9) Tütün dışı çalışan olarak dağılmaktadır. Eksperler unvan değişkenine göre 123'ü (%92,5) Tütün Eksperi, 10'u (%7,5) Tütün Eksperi ve Uzman olarak dağılmaktadır. Eksperler mezuniyet değişkenine göre 119'u (%89,5) Lisans, 14'ü (%10,5) Lisans üstü olarak dağılmaktadır. Eksperler çalışılan kurum değişkenine göre 91'i (%68,4) Gıda Tarım ve Hay. Bak, 16'sı (%12,0) Tütün- TAPDK, 12'si (%9,0) Bakanlıklar, 3'ü (%2,3) Üniversiteler, 11'i (%8,3) Özel Tütün Şirketleri olarak dağılmaktadır.

Tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendisleri çalışılan yer değişkenine göre 122'si (%91,7) Kamuda Çalışıyor, 11'i (%8,3) Özelde Çalışıyor olarak dağılmaktadır. Eksperlerin tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre değişkenine göre 11'i (%8,3) 5-10, 15'i (%11,3) 10-15, 37'si (%27,8) 15-20, 34'ü (%25,6) 20-25, 36'sı (%27,1) 25 yıl üstü olarak dağılmaktadır. Eksperler diğer kurumda çalışılan süre değişkenine göre 32'si (%24,1) 3-5, 87'si (%65,4) 5-10, 14'ü (%10,5) 10 yıldan fazla olarak dağılmaktadır.

Araştırmaya katılan eksperlerin tütün ve tütüncülük ile ilgili ifadelerine verdiği cevapların dağılımları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. eksperlerin tütün ve tütüncülük ile ilgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Genel hatlarıyla tütüncülüğün ülkemizdeki önemi gittikçe artmaktadır	31	23,3	59	44,4	8	6,0	23	17,3	12	9,0	2,444	1,270
Türk tütününü ve tütüncülüğünün önemi gittikçe artmaktadır	32	24,1	62	46,6	7	5,3	22	16,5	10	7,5	2,368	1,228
Harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur	68	51,1	45	33,8	7	5,3	9	6,8	4	3,0	1,767	1,029
Genel hatlarıyla tütüncülüğün iktisadi yapı içindeki rolü oldukça önemlidir	6	4,5	18	13,5	6	4,5	67	50,4	36	27,1	3,820	1,114
Türk tütüncülüğünün ülke ekonomisi içindeki yeri ve etkisi iktisadi açıdan yeterlidir	26	19,5	59	44,4	13	9,8	26	19,5	9	6,8	2,496	1,204
Tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır	2	1,5	10	7,5	7	5,3	58	43,6	56	42,1	4,173	0,942

Ülkemizde tüketilen tütün ve tütün mamullerinin faaliyeti insan ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturmaktadır	6	4,5	9	6,8	10	7,5	63	47,4	45	33,8	3,993	1,048
Tütün ve tütün mamullerinin kullanılmasına getirilen kısıtlamalar yeterlidir	14	10,5	33	24,8	17	12,8	54	40,6	15	11,3	3,173	1,228
Tütünün üretim ve tüketiminin yol açtığı sağlık sorunları konusunda ciddi tedbirler alınmalıdır	4	3,0	3	2,3	5	3,8	62	46,6	59	44,4	4,271	0,880
Türk tütününü ve tütüncülüğü ülkemiz kültürel dokusuna zenginlik katar	5	3,8	17	12,8	13	9,8	60	45,1	38	28,6	3,820	1,100
Tütün binası, tütün ve tütün mamulleriyle ilgili materyallerin çekici özellikleri vardır	3	2,3	26	19,5	22	16,5	67	50,4	15	11,3	3,489	1,005
Tütün ve tütüncülük faaliyetleri, turizm hizmetleri sunumuna katkı sağlar	13	9,8	42	31,6	27	20,3	38	28,6	13	9,8	2,970	1,180

Araştırmaya katılan eksperlerin tütün ve tütüncülük ile ilgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

“Genel Hatlarıyla Tütüncülüğün ülkemizdeki Önemi Gittikçe Artmaktadır” ifadesine eksperlerin, zayıf ($2,444 \pm 1,270$) düzeyde

katıldıkları saptanmıştır. “*Türk Tütünü Ve Tütüncülüğünün Önemi Gittikçe Artmaktadır*” ifadesine eksperlerin, zayıf ($2,368 \pm 1,228$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Harmanlanmış-yabancı Tip Sigara üretim ve Tüketiminin ülkemizde Artış Göstermesi Olumludur*” ifadesine eksperlerin çok zayıf ($1,767 \pm 1,029$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Genel Hatlarıyla Tütüncülüğün İktisadi Yapı İçindeki Rolü Oldukça Önemlidir*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,820 \pm 1,114$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Türk Tütüncülüğünün ülke Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Etkisi İktisadi Açından Yeterlidir*” ifadesine eksperlerin, zayıf ($2,496 \pm 1,204$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün Ve Tütün Mamullerinin üretimi Ticari ve Tüketilmesinde Önemli Ekonomik Kayıplar Yaşanmaktadır*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($4,173 \pm 0,942$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Ülkemizde Tüketilen Tütün Ve Tütün Mamullerinin Faaliyeti İnsan Ve Toplum Sağlığı Açısından Ciddi Risk Oluşturmaktadır*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,993 \pm 1,048$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün ve Tütün ürünlerinin Kullanılmasına Getirilen Kısıtlamalar Yeterlidir*” ifadesine eksperlerin, orta ($3,173 \pm 1,228$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütünün üretim Ve Tüketiminin Yol Açtığı Sağlık Sorunları Konusunda Ciddi Tedbirler Alınmalıdır*” ifadesine eksperlerin, çok yüksek ($4,271 \pm 0,880$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Türk Tütünü Ve Tütüncülüğü ülkemiz Kültürel Dokusuna Zenginlik Katar*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,820 \pm 1,100$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün Binası, Tütün ve Tütün Mamulleriyle İlgili Materyallerin Çekici Özellikleri Vardır*” ifadesine eksperlerin, yüksek ($3,489 \pm 1,005$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır. “*Tütün ve Tütüncülük Faaliyetleri, Turizm Hizmetleri Sunumuna Katkı Sağlar*” ifadesine eksperlerin, orta ($2,970 \pm 1,180$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Diğer taraftan araştırmaya katılan eksperlerin “*harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur*” puanları ortalamalarının tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=2,443$; $p=0,050 < 0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi

yapılmıştır. tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 5-10 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanları ($2,455 \pm 1,128$), tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 15-20 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanlarından ($1,432 \pm 0,867$) yüksek bulunmuştur. tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 5-10 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanları ($2,455 \pm 1,128$), tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre 20-25 olanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanlarından ($1,765 \pm 1,075$) yüksek bulunmuştur.

Diğer puanları ortalamalarının tütün eksperliği mesleğinde çalışılan süre değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0.05$).

Araştırmaya katılan eksperlerin “*tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır*” puanları ortalamalarının çalışılan alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t = -2.258$; $p = 0.026 < 0,05$). Tütün Dışı Çalışanların tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır puanları ($x = 4,267$), tütünde çalışanların tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşanmaktadır puanlarından ($x = 3,821$) yüksek bulunmuştur.

Diğer puanları ortalamalarının çalışılan alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Araştırmaya katılan eksperlerin “*harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur*” puanları ortalamalarının çalışılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi

sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($t=-2.032$; $p=0.044<0,05$). Özelde Çalışanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanları ($\bar{x}=2,364$), kamuda çalışanların harmanlanmış-yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizde artış göstermesi olumludur puanlarından ($\bar{x}=1,713$) yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan eksperlerin diğer puanları ortalamalarının çalışılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

SONUÇ

Araştırmaya katılan tütün eksperleri ve tütün teknoloji mühendislerinin tütün ve tütüncülük ile, iktisat, sağlık, kültür ve turizm alanlarındaki görüşlerine göre;

Genel hatlarıyla tütüncülüğün ülkemizdeki öneminin ve Türk tipi tütün ve Türk tütünü ve tütüncülüğünün öneminin artmakta olduğu fikrine katılmadıkları, harmanlanmış yabancı tip sigara üretim ve tüketiminin ülkemizdeki artışını olumlu bulmadıkları, buna karşın genel hatlarıyla tütüncülüğün iktisadi yapı içindeki rolünü oldukça önemli buldukları görülmüştür. Mesleki birikimi 15-20 yıl olan ve kamu da çalışan Tütün eksperleri, ülkemizde harmanlanmış sigara tüketiminin artışını endişeyle karşılanmaktadır.

İktisadi açıdan ise; Türk Tütüncülüğünün ülke ekonomisi içindeki yeri ve etkisini iktisadi açıdan zayıf buldukları, tütün ve tütün mamullerinin üretimi ticari ve tüketilmesinde önemli ekonomik kayıplar yaşandığı fikrinde oldukları görülmüştür. Bu kayıpları tütün sektöründe çalışan tütün eksperleri daha fazla önemsemektedirler.

Sağlık açısından ülkemizde tüketilen tütün ve tütün mamullerinin faaliyeti insan ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturduğunu, tütün ve tütün ürünlerinin kullanılmasına getirilen

kısıtlamaları da yeterli buldukları, tütünün üretim ve tüketiminin yol açtığı sağlık sorunları konusunda ciddi tedbirler alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kültürel ve turizm bağlamında ise; Türk tütünü ve tütüncülüğünün ülkemiz kültürel dokusuna oldukça zenginlik kattığı, tütün binası, tütün ve tütün mamulleriyle ilgili materyallerin çekici özelliklerinin bulunduğunu, tütün ve tütüncülük faaliyetlerinin, turizm hizmetleri sunumuna katkı sağlayacaklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Elde edilen bulgulara göre tütün eksperlerinin tütün ve tütüncülük konuları ile tütünün ekonomisi, sağlığı ve kültürel yapılarına oldukça duyarlı oldukları ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

American Cancer Society., World Lung Foundation. (2015). *The Tobacco Atlas*. Fifth Edition

Erişim tarihi: 26.01.2017

<http://www.tobaccoatlas.org/topic/cigarette-use-globally/>

Avrupa Birliği (AB) Bakanlığı. (2016). 2016 Türkiye Raporu. Ankara: *AB Bakanlığı Yayını*.

Bahar Haber Merkezi. (2016, Ağustos 25). *Danimarka 2030 yılında sigarasız topluma geçmek istiyor*, Erişim tarihi: 29.01.2017

<http://www.bahar.dk/danimarka-2030-yilinda-sigarasiz-toplumuna-gecmek-istiyor/>

BBC Türkçe. (2017, Ocak 15). Finlandiya sigara yasağını genişletecek. Erişim tarihi: 29.01.2017

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/01/100114_finland_smoking.shtml

Center of Disease Control and Prevention (CDC). (2017). *Economic Trends in Tobacco*, Erişim tarihi: 30.01.2017

https://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/economics/econ_facts/

- Demirkol A. (2013). *Tütün Teleskobundan Ruhumuz*. İstanbul: GOA Basım ve Yayın.
- Ege Tütün İhracatçıları Birliği (ETİB). (2015). Çalışma Raporu (2014-2015 Dönemi). İzmir: *EİB Yayını*.
- Hürriyet Gazetesi. (2017, Ocak 17). *British American Tobacco, Reynolds American'ın tamamına sahip oldu*. Erişim tarihi: 29.01.2017 <http://www.hurriyet.com.tr/british-american-tobacco-reynolds-americanin-tamamina-sahip-oldu-40338007>
- İçişleri Bakanlığı. (2017). *Süleyman Soylu Trabzon'da "Bizim için terör ne ise uyuşturucu da odur"* Erişim tarihi: 29.01.2017 <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-trabzonda>
- Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. (2017). *Genel Bütçe Gelirleri Tahsilat Tahakkuk Oranları Ekod4*, Erişim tarihi: 29.01.2017 <https://www.muhasibat.gov.tr/content/duyuru/genel-butce-gelirleri-tahsilat-tahakkuk-oranlari-ekod4/179282>
- Nafiz Z. (1932). *Tütün Ziraati ve Hastalıkları*. Birinci Cilt, Cezri Matbaa.
- National Cancer Institute (NIH). (2016). *The Economics of Tobacco and Tobacco Control*. Erişim tarihi: 24.04.2017 <https://cancercontrol.cancer.gov/brp/tcrb/monographs/21/index.html>
- Posta. (2017 Ocak 11). *Rusya'dan çok radikal sigara kararı!*, Erişim tarihi: 29.01.2017 <http://www.posta.com.tr/rusya-dan-cok-radikal-sigara-karari-haberi-1256901>
- Richard Dawkins Foundation. (2014, August 11). *Ebola and Tobacco: A Teachable Moment*. National Center for Science Education (NCSE), Erişim tarihi: 29.01.2017 <https://richarddawkins.net/2014/08/ebola-and-tobacco-a-teachable-moment/>

- Seydioğulları, M. (2010). Dünyada ve Türkiye'de Tütünün Tarihçesi, Üretimi, Ticareti ve Temel Politikaları. *Türk Toraks Derneği Yayını içinde, Tütün ve Tütün Kontrolü* (s. 3-20). İstanbul: Aves Yayıncılık.
- Tanrıverdi, H. (1989). Bir Asırlık Meslek: Tütün Eksperliği, *Tekel Dergisi*, Kasım-Aralık 1989, Sayı:3, Yıl:3, 74-77, İstanbul: Tekel Ambalaj İşletmesi Matbaası.
- Tanrıverdi, H. (1988). Tütün Dünyasında Eksperlikten Mühendisliğe Geçiş, *Ülkemizin Kalkınmasında Mühendisliğin Rolü Sempozyumu*, Yıldız Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi. 20-24 Haziran 1988., Yıldız Üniversitesi Merkez Kampüsü, Yıldız. İstanbul: *İnşaat Mühendisliği, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Ortak Konular Bildirileri Kitabı*, (s. 516-529).
- TEKEL Genel Müdürlüğü. (2008). TEKEL Faaliyet Raporu-2007. İstanbul: *TEKEL Yayınları*.
- Türk Toraks Derneği (TTD). (2016). Türk Toraks Derneği Uyarıyor: Ülkemizde tütün kullanımı yeniden artıyor. Erişim tarihi: 26.01.2017 <http://www.toraks.org.tr/News.aspx?detail=3067>
- Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (THSK). (2014). Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayını.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). Türkiye Sağlık Araştırması 2014. Erişim tarihi: 29.01.2017 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095
- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK). (2017a). Piyasa Düzenlemeleri (Tütün Piyasası). Erişim tarihi: 28.01.2017 <http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-piyasasi/yaprak-tutun-alim-verileri.aspx>
- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK). (2017b). Piyasa Düzenlemeleri (Tütün Mamulleri Piyasası). Erişim tarihi: 24.04.2017 <http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-mamulleri-piyasasi/tutun-mamulleri-istatistikleri.aspx>

- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK). (2017c).
Online Satış Belgesi Sistemi Ayrıntılı Satıcı Bilgi Sorgulama
Ekranı, Erişim tarihi: 28.01.2017
<http://212.174.130.210/NewTapdk/ViewApp/srg.aspx>
- Tütün Ekspertleri Derneği Bülteni. (2005). Tütün Ekspertliği Yüksek
Okulu Mezunları ile Öğrencilerinin Tütün Tüketim Sıklıklarının
ve Sağlıklı Yaşama Dair Bazı Davranışlarının Saptanması.
İzmir: *TED Bülteni*, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005 (Sayı: 71).
- Usumi, S. (1999). *Yağma-Tütün ve Sigara Pazarlarımızda Vurgun*.
İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Uznay F., Gümüş Güler S. (2016). Türkiye’de Kayıtdışı Sarmalık
Tütün Piyasası ve Yasallaştırılması Üzerine Bir Model Önerisi.
İzmir. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 223-233.
- Uzun, Ö. (2010). *Tütün ve Sigaranın İktisadı*. Bursa: Ekin Basın
Yayın ve Dağıtım.
- Youtube. (2015. February 4). Boeing and South African Airways
turning Tobacco into jet fuel. Erişim tarihi: 29.01.2017
<https://www.youtube.com/watch?v=HC-GvVwGrnE>

